

Budelewski, Dariusz

Sytuacja społeczno-gospodarcza Różana po II wojnie światowej

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 10, 161-169

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dariusz Budelewski

SYTUACJA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA RÓŻANA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Różan to niewielkie miasteczko położone nad Narwią w woj. ostrołęckim, na skrzyżowaniu międzyregionalnych dróg Warszawa - Pojezierze Mazurskie i Białystok - Bydgoszcz. W pobliżu miasta, na lewym brzegu Narwi, rozciągają się rozległe Lasy Szczawińskie, które podnoszą atrakcyjność krajobrazu okolic Różana. Prawa miejskie uzyskał Różan już w 1378 roku. Herbem miasta jest biała róża z żółtym środkiem i zielonymi listkami na czerwonym tle. Obecnie miasto liczy 2906 mieszkańców i zajmuje powierzchnię około 7 km². Burmistrzem miasta i gminy jest mgr inż. Jan Pilcicki.

Odbudowa miasta ze zniszczeń wojennych. Powstawanie nowych inwestycji.

W czasie II wojny światowej i okupacji hitlerowskiej, Różan został zniszczony w 95%. Po wyzwoleniu, zaledwie kilka budynków nadawało się do odbudowy i remontu. Losy mieszkańców były tragiczne: 155 osób zginęło, 128 przebywało w obozach koncentracyjnych i więzieniach, 400 wywieziono na przymusowe roboty, 2600 wysiedlono lub wywieziono w nieznanym kierunku.

W 1947 roku Różan zajmował 1549 ha i posiadał już 64 domy mieszkalne. Liczył 1617 osób, w tym 879 kobiet. Dla porównania, w 1939 roku miasto liczyło aż 5800 mieszkańców. Po wojnie miasto posiadało charakter rolniczo-przemysłowy. Grunty orne zajmowały w mieście 800,95 ha, w tym 115 ha łąk i pastwisk i 155,53 ha lasów. Istniały 104 gospodarstwa rolne: 64 gospodarstwa o powierzchni do 3 ha ziemi, 13 gospodarstw o powierzchni 3 - 5 ha, 10 o powierzchni 7 - 10 ha, 9 o powierzchni 5 - 7 ha, 6 o powierzchni 10 - 15 ha i 2 gospodarstwa o powierzchni 15 - 20 ha. Hodowano 124 konie, 181 krów, 390 sztuk trzody chlewnej, 55 owiec, 19 kóz i 1900 sztuk drobiu.

W dziedzinie przemysłu, rzemiosła i handlu był w tym czasie 1 tartak, 3 warsztaty rzemieślnicze zatrudniające 42 osoby, 4 zakłady przemysłowe i 14 zakładów handlowych. 24 rzemieślników było zarejestrowanych i prowadziło legalnie swoje zakłady, zaś 45 rzemieślników nielegalnie, w tym: 6 cieśli, 14 traczy, 7 murarzy, 2 zduńców, 2 krawców, 1 krawcowa, 7 szewców, 1 malarz, 2 stolarzy, 1 kowal, 1 kołodziej i 1 piekarz.

W dziedzinie oświaty i kultury miasto posiadało bibliotekę, przedszkole, szkołę podstawową /7 nauczycieli i 410 uczniów/, salę teatralną i 2 świetlice. W dziedzinie ochrony zdrowia i opieki społecznej: ośrodek zdrowia, apteka, 1 lekarz, 2 farmaceutów, 3 położne, 1 pielęgniarka, łaźnia, pogotowie dla dorosłych.

W latach pięćdziesiątych Różan otrzymał nowe inwestycje. Wybudowany został most na Narwi /1953 r./. Przybył miastu dom kultury, w którym umieszczono kino, bibliotekę oraz Ochotniczą Straż Pożarną. Sprawy handlu wzięła w swoje ręce Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”. Powstało Kółko Rolnicze, które stworzyło szeroką bazę sprzętu rolniczego a swoimi usługami służyło rolnikom indywidualnym. Odbudowano zniszczony podczas wojny młyn, nieodzowny dla rolników. Dla potrzeb służby zdrowia adoptowano murowany, czerwony budynek fortu 4. Z inicjatywy mgr Ireny Flinikowskiej, w 1957 roku powstało koło PTTK, które za niewielką opłatą nabyło w Okręgu Warszawskim PTTK Stację Wodną i 5 domków campingowych w Kruszewie. W 1955 roku wybudowano piękny murowany budynek szkolny, w którym znalazły pomieszczenia: szkoła podstawowa, a z czasem i liceum pedagogiczne, przygotowujące młodzież do zawodu nauczycielskiego. Po dziesięciu latach, na skutek reorganizacji działu kształcenia nauczycieli, liceum zlikwidowano a jego miejsce zajęła zasadnicza szkoła zawodowa, następnie technikum mechaniczne, a obecnie zespół szkół zawodowych.

W latach 60-tych powstały główne zakłady przemysłowe Różana. W 1964 roku uruchomiono filię przedsiębiorstwa produkcji nieдрzewnej „Las” w Kaszewcu pod Różanem. Przedsiębiorstwo zajmowało się hodowlą srebrnych lisów, zbiorem runa leśnego, plantacją czarnej porzeczki, dzikiej róży „Rosa - Rogosa”, sumaka octowca /rośliny służącej do wyrobu garbnika/. Produkowano też deszczułki ołówkowe dla zakładów w Pruszkowie. W następnym roku rozpoczęto wyrób skrzynek. Od 1967 roku jest to Zakład Produkcji Drzewnej „Las”, wykonujący głównie opakowania drewniane do eksportu części samochodowych dla Fabryki Samochodów Osobowych w Warszawie, podestów podłogowych i łubianek. W 1968 roku, po rozbudowie, zakład zatrudniał 114 osób. W 1968 roku rozpoczęła produkcję Spółdzielnia Pracy „MOTOTRANS-PORT”, produkująca części do samochodów osobowych i motocykli /na rynek krajowy i na eksport/. W tym samym roku otwarto w forcie nr 2 Filię Biura Urzędu Techniki Jądrowej w Warszawie, gdzie znalazło zatrudnienie 60 osób. W 1970 roku została przekazana Zakładom Wytwórczym Przyrządów Pomiarowych „ERA” w Warszawie. W zakładach tych produkowano wyposażenie ośrodków elektronicznej techniki obliczeniowej. Roczna produkcja zakładu w 1972 roku wynosiła 45 mln. zł. Aż 40 proc. towarów przeznaczonych było na eksport. Eksportowano również pracę związaną z montażem elementów przewidzianych do odbiorców przez specjalistów z zakładu. Wyposażenie centrów

obliczeniowych, poza maszynami matematycznymi, zamawiały wówczas wszystkie europejskie państwa socjalistyczne z wyjątkiem Rumunii i ZSRR. Różańscy producenci weszli także na rynki Europy Zachodniej, eksportując m.in. do Austrii i RFN. W 1976 roku zmieniono nazwę na Zakłady Systemów Minikomputerowych „MERA”.

Widząc możliwości zatrudnienia i zarobku na miejscu, ludność zaczyna się powoli stabilizować. Problemem był jednak brak mieszkań, który usiłowano rozwiązać poprzez założenie w mieście Spółdzielni Mieszkaniowej typu lokatorskiego. Udało się tego dokonać dopiero w latach 1974 - 1977, kiedy to przy ul. Gdańskiej wzniesiono 5 bloków Spółdzielni Mieszkaniowej „Jubilatka”. Zamieszkało tu 230 rodzin. Rozwiązało to ówczesne potrzeby miasta aż w nadmiarze, zwłaszcza, że niezależnie od budownictwa spółdzielczego, „rosły” w tym czasie także mieszkania dla pracowników oświaty. Przy okazji tego budowlanego „boomu” poprowadzono pierwsze linie wodociągowe i kanalizacyjne, które jednakże ułatwiły życie tylko niewielkiej części mieszkańców. W 1975 roku zatrudnienie w Różaniu było dosyć wysokie, bowiem na 1600 mieszkańców, 700 osób pracowało w gospodarce uspołecznionej, a 400 w przemyśle.

W latach 60-tych wzrosło także zainteresowanie Różaniem, jako miejscowością turystyczno-wypoczynkową. W 1967 roku czynne były 2 wypoczynkowe ośrodki zakładowe: Ośrodek Wczasów Rodzinnych Żyrardowskich Zakładów Przemysłu Pończoszniczego „Stella” /po kilku latach zlikwidowany/ i Ośrodek Wczasowy Warszawskiej Fabryki Pomp oraz stacja wodna należąca do Zarządu Okręgu Mazowieckiego PTTK w Warszawie. W 1967 roku Różan odwiedziło latem 8,5 tys., a w 1969 roku już 12 tys. turystów. Zainteresowanie turystów byłoby jeszcze większe, gdyby zapewniono większą liczbę domków campingowych i kwater prywatnych. Poza tym należałoby szerzej zająć się reklamą Różana.

W lipcu 1980 roku otwarto Wiejski Dom Towarowy, który stał się głównym sklepem zaopatrzeniowym miasta. Rok później oddano do użytku budynek administracyjny, w którym znalazły pomieszczenie agendy urzędu miasta i gminy. W tym samym czasie turystyka otrzymała Zajazd „Rycerski” o 40 miejscach noclegowych i 125 konsumpcyjnych o pow. użytkowej 1584 m². Koszt inwestycji wyniósł ponad 10 mln. zł.

W połowie lat 80-tych miasto i gmina zajmują powierzchnię 152 km². W mieście żyło 2,7 tys. mieszkańców, zaś w całej gminie 6,8 tys. osób. Gmina miała charakter typowo rolniczy. Na prawie 10 tys. ha użytków rolnych /z czego grunty orne zajmowały 7,7 tys. ha a użytki zielone 2,1 tys. ha/ gospodarzyło 1158 rolników indywidualnych /średnia powierzchnia gospodarstwa kształtowała się ok. 9 ha/. 1/4 rolników, oprócz pracy na roli, zajmowała się też pracą na posadzie państwowej. Z samego rolnictwa utrzymywało się prawie 4 tys. osób. Inny charakter posiadało miasto, w którym około 350 osób pracowało w prze-

myśle i około 700 osób w gospodarce uspołecznionej /1987 rok/. Poza tym duża część mieszkańców była zatrudniona w przemyśle Ostrołęki.

W tym czasie najpilniejszymi przedsięwzięciami były nowe ciągi wodne i kanalizacyjne, dodatkowe ujęcia wody, stacja uzdatniania oraz oczyszczalnia ścieków. Ich realizacja miała umożliwić dalszą rozbudowę Różana, niezbędną ze względu na palące potrzeby mieszkaniowe. Ze względu na brak terenów uzbrojonych budowało się wówczas niewiele.

Dla wielu mieszkańców Różana najważniejszym problemem była i jest nadal Centralna Składnica Odpadów Promieniotwórczych. W celu uspokojenia społeczeństwa, rozpoczęto badania stanu zdrowia i częstotliwości zachorowań mieszkańców. Poważnym mankamentem, pod koniec lat 80-tych, była bardzo uboga sieć handlu i skromny asortyment towarów oferowanych przez GS „Sch.”, handlowego monopolistę Różana. Innym, również poważnym mankamentem, była niewydolna, stara sieć wodociągowa. Palącą potrzebą do czasów obecnych jest także nowa przychodnia zdrowia.

Zmiany społeczno-gospodarcze po 1989 roku

Zmiany polityczne i gospodarcze, jakie nastąpiły w Polsce po 1989 roku, dały się również zauważyć w tak małym miasteczku jak Różan. Wprowadzenie w życie nowej reformy gospodarczej zmieniło oblicze Różana. Istniejące zakłady przemysłowe zaczęły podupadać, a powstające prywatne inwestycje usługowo-handlowe, nie dawały już takiej możliwości zatrudnienia. W związku z tym, tak jak i w całym kraju, zaczęło wzrastać bezrobocie oraz pogarszały się warunki życia coraz większej liczby ludności. W mieście i gminie Różan, od 1991 roku do końca 1993 roku, liczba bezrobotnych wzrosła prawie dwukrotnie. W 1993 roku było już 712 bezrobotnych, w tym 349 kobiet. Średni wskaźnik poziomu bezrobocia, mierzony stosunkiem zarejestrowanych bezrobotnych do ludności zawodowo czynnej ogółem, wynosił 28 proc. /dla porównania, w województwie - 20,8 proc./. Do głównych przyczyn kształtowania się tak wysokiego bezrobocia można zaliczyć:

- likwidację zakładu produkcyjnego „Las” w Kaszewcu /1992 rok/, w którym pracowało około 100 osób oraz restrukturyzację byłego Przedsiębiorstwa Zagranicznego „SEKO” w Różanie;
- redukcję zatrudnienia w zakładach produkcyjnych i usługowych w związku z występującymi trudnościami zbytu produkcyjnych wyrobów i wydatnym zmniejszeniu zamówień na usługi;
- napływ na rynek pracy dużej liczby absolwentów szkół ponadpodstawowych;
- wydatne ograniczenie dojazdów do pracy w Makowie Mazowieckim.

Aby zapobiec dalszemu wzrostowi bezrobocia, tworzono okresowe miejsca pracy dla bezrobotnych przez organizację prac interwencyjnych i robót publicznych. Prowadzono inwestycje infrastrukturalne, powodujące powstanie nowych miejsc pracy oraz stworzenie sprzyjających warunków dla inwestowania przez publiczne i prywatne podmioty gospodarcze. Przeciwdziałano zwolnieniom z pracy osób aktualnie pracujących. Przekwalifikowano zawodowo bezrobotnych oraz dokonano zmian w kierunkach kształcenia młodzieży w Zespole Szkół Zawodowych w Różanie. W celu ograniczenia zwolnień z pracy osób aktualnie zatrudnionych w zakładach pracy, znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej, podjęto następujące działania:

- kierowano zamówienia na transport żwiru przy modernizacji i remontach dróg gminnych,
- zlecono wykonanie inwestycji komunalnych dla utrzymania posiadanego stanu zatrudnienia;
- odroczone płatności podatku od nieruchomości lub jego częściowe umorzenie w przypadku znalezienia się w trudnej sytuacji finansowej.

Przekwalifikowano zawodowo bezrobotnych. W 1994 roku - 7 bezrobotnych ukończyło szkolenie, celem przyuczenia do zawodu lub przekwalifikowania. Po ukończeniu szkolenia, pracę podjęły 4 osoby, w tym 1 kobieta. Jedną z form dostosowania kwalifikacji zawodowych osób wchodzących na rynek pracy, są zmiany w profilu kształcenia młodzieży w szkołach ponadpodstawowych. Zmiany takie zostały wprowadzone do Zespołu Szkół Zawodowych w Różanie. W roku szkolnym 1994/1995 wprowadzono nowe kierunki kształcenia:

- Technikum Mechaniczne: specjalność obróbka skrawaniem;
- Zasadnicza Szkoła Zawodowa, kształcąca w zawodzie mechanik pojazdów samochodowych.

ROK	Liczba osób skierowanych			
	na szkolenie celem przyuczenia do zawodu lub przekwalifikowania	do pracy	w tym:	
			prac interwencyjnych	robót publicznych
1993	brak danych	brak danych	29	33
1994	6	194	98	59
1995	4	93	46	55

Uległ również zmianie kierunek kształcenia w Zasadniczej Szkole Zawodowej z mechaniki maszyn rolniczych na mechanika - operatora pojazdów i maszyn rolniczych. Powstał też nowy kierunek tj. mechanik maszyn i urządzeń przemysłowych.

Jedną z form zmniejszania uciążliwości powodowanych wysokim poziomem bezrobocia jest organizacja okresowych miejsc pracy dla bezrobotnych w postaci prac interwencyjnych i robót publicznych. Aktywizację zawodową bezrobotnych w mieście i gminie Różan przedstawia powyższa tabela.

W 1994 roku Centrum SA. Sobiesław Zasada, zatrudniło 22 bezrobotnych przy pracach interwencyjnych i 22 absolwentów, a w 1995 roku 10 osób przy pracach interwencyjnych. Jest to zakład, który w chwili obecnej daje najwięcej miejsc pracy. Zajmuje się on obsługą i sprzedażą samochodów oraz przetwórstwem spożywczym. Z informacji uzyskanych z 24 zakładów pracy i instytucji wynika, że w Różanie od 1 stycznia 1994 roku do 30 kwietnia 1996 roku powstało 62 nowych miejsc pracy.

Najwięcej miejsc pracy tj. 64 powstało w Centrum SA Sobiesława Zasady. Dyrektorem Oddziału Różan tej Firmy jest Bronisław Krawczyk. W tym czasie uruchomiono też prywatny Zakład Krawiecki „Madana”, na terenie Spółdzielni Pracy „Mototransport”, w którym pracuje 15 kobiet. W lutym 1995 roku, na bazie obiektów po zlikwidowanym Zakładzie Produkcyjnym „Las”, powstał Zakład Drzewny „Drewbud”, w którym pracuje 4 pracowników. W roku 1994 i 1995, w ramach realizacji takich inwestycji jak: remiza strażacka, kolektory sanitarne i sieć wodociągowa, utworzono 6 miejsc pracy. Jednym z kierunków aktywizujących gospodarkę miasta było zagospodarowanie wolnych obiektów produkcyjnych i magazynowych. W budynku biurowo-magazynowym, po Zakładzie Gospodarki Komunalnej i Mieszaniowej, będą wytwarzane wyroby lastrykarskie i nagrobkowe,

Lp.	Nazwa jednostki organizacyjnej	Liczba zatrudnionych				Uwagi
		1993	1994	1995	96-04-30	
1	Zespół Szkół Zawodowych	75	75	75	75	
2	Szkoła Podstawowa	49	49	49	52	
3	Spółdzielnia Kółek Rolniczych	10	9	8	7	
4	Dom Pomocy Społecznej	11	11	10,5	10,5	
5	Bank Spółdzielczy	21	19	18	18	
6	Urząd Pocztowo-Telekomunika.	9,5	8,5	8,5	8,5	
7	Ośrodek Zdrowia	22	24	22	22	
8	Przedsiębiorstwo „ERAR”	48	43	41	37	
9	„MOTOTRANSPORT”	27	23	26	26	
10	Gminna Spółdzielnia „SCh”	70	83	52	51	
11	GOUK	7	7	7	7	
12	CPN	3	3	3	3	
13	Sobiesław Zasada S.A.	30	80	83	94	
14	ZGKiM	28	28	23	23	
15	IBF „Beton”	4	3	12	12	
16	Przedszkole Samorządowe	17,5	17,5	17,5	17,5	
17	Zakład Ceramiki Budowlanej	15	4	17	pr.zaw.	
18	Tartak	10	16	16	16	

SYTUACJA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA RÓŻANA...

19	Komisariat Policji	9	7	7	7	
20	Urząd Gminy	15	15	15	15	
21	GOPS	4	5	6	6	
22	Spółdzielnia Mieszkaniowa	9	9	9	8,5	
23	„Modana”	-	15	15	15	od '94
24	„DREWBUD”	-	-	4	4	od '95

a w wiacie odbudowanej Spółdzielni „Mototransport”, zostanie uruchomiony Zakład Naprawy Obrabiarek do obróbki skrawaniem. Dzięki tym działaniom, liczba bezrobotnych zaczęła stopniowo spadać, ilustruje to poniższa tabela.

ROK		Liczba zarejestrowanych bezrobotnych			
		Ogółem	w tym:		Ogółem w województwie
			kobiet	absolwentów	
1991		446	233	brak danych	34.705
1992		494	248	brak danych	31.135
1993		712	394	48	38.767
1994	m. i gm.	671	327	63	38.931
	miasto	459	227	46	
1995	m. i gm.	609	301	46	37.792
	miasto	432	222	36	
1996 30 marzec	m. i gm.	598	286	brak danych	38.932
	miasto	423	211	brak danych	

Pod koniec 1993 roku w mieście i gminie Różan, do ewidencji było wpisanych 178 podmiotów gospodarczych, w tym 14 spółek cywilnych. Czynnych było 38 sklepów spożywczych i 21 przemysłowych. Usługi prowadziło 8 punktów motoryzacyjnych, 7 transportowych, 13 budowlanych, 4 stolarskie, 3 fryzjerskie i 2 cukiernie. Natomiast w grudniu 1995 roku zarejestrowanych było 157 podmiotów gospodarczych. W tym 8 spółek prawa handlowego i 11 spółek cywilnych. Działalność prowadziło 116 osób fizycznych. Pozostałe sekcje to:

1. Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo - 5;
2. Działalność produkcyjna - 30;
3. Budownictwo - 9
4. Handel hurtowy i detaliczny, naprawy pojazdów oraz artykułów przeznaczenia osobistego - 63
5. Hotele i restauracje - 8;
6. Transport, gospodarka magazynowa i łączność - 5;
7. Pośrednictwo finansowe - 1;
8. Obsługa nieruchomości, wynajem działalności związanej z prowadzeniem interesów - 12;
9. Administracja publiczna i obrona narodowa, gwarantowana prawnie opieka socjalna - 1;
10. Edukacja - 5;
11. Ochrona zdrowia i opieka socjalna - 5;
12. Pozostała działalność usługowa, komunalna, socjalna i indywidualna - 13.

Według przypuszczalnych informacji, uzyskanych w Urzędzie Skarbowym w Makowie Mazowieckim, tzw. „szara strefa” w rejonie makowskim

m.in. w Różanie, nie przekracza 10% zarejestrowanej działalności gospodarczej. Dotyczy ona przede wszystkim osób, które unikają ujawnienia swoich dodatkowych dochodów. Jest to jednak proceder na niewielką skalę w celu dorobkowym.

W latach 1989 - 1995 w mieście i gminie Różan zrealizowano wiele nowych inwestycji. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- uruchomienie mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków /1993 rok/;
- oddanie do użytku stacji uzdatniania wody z infiltracyjnym ujęciem wody spod dna Narwi /1993 rok/; średnia wydajność stacji wynosi 2 tys. m³ na dobę /max. - ponad 3 tys./;
- wybudowanie kolektorów sanitarnych /1994 - 1995/;
- wybudowanie 1400 m wodociągu oraz sieci kanalizacyjnej w ramach uzbrojenia terenów pod budownictwo mieszkaniowe;
- ułożenie chodników przy ul. Gdańskiej /ok. 400 m/ i Królowej Bony /250 m/;
- wybudowanie strażnicy;
- wybudowanie wodociągu wiejskiego w Prycanowie i Podborzu;
- wyasfaltowanie drogi do Załęża /1,5 km/, do Szyg /1 km/, Chełst /1 km/.

Wykonanie tych i wielu innych drobniejszych inwestycji, było możliwe dzięki największemu płatnikowi miasta, czyli Instytutowi Energii Atomowej, który przekazuje corocznie 6 mld. starych złotych za składowanie odpadów promieniotwórczych, jako swój udział w ochronie środowiska miasta i gminy. Stanowi to prawie połowę dochodów budżetu. Obecnie prowadzone są rozmowy z Instytutem Energii Atomowej, celem przedłużenia okresu składowania odpadów promieniotwórczych do 31 grudnia 2000 roku.

Na lata 1996 - 1998 zaplanowano już nowe inwestycje, z których ważniejsze to:

- budowa dróg wiejskich Kaszewiec - Chełsty /2 km/, Chrzczonki - Szygi /1 km/, Różan - Prycanowo /2 km/;
- modernizacje ulic: Cmentarna, Słoneczna, Tęczowa, Marzanny, Lazurowa, Sienkiewicza, Warszawska, 3 Maja, Kilińskiego /położenie nawierzchni z kostki, budowa chodników/;
- opracowanie dokumentacji i budowa stałego wysypiska śmieci /do 1999 roku/;
- gazyfikacja gminy Różan /do 1999 roku/;
- uzbrojenie ulic: Hallera, Wileńska, Rolna do 3 Maja /kanalizacja sanitarna ok. 400 m z odbudową nawierzchni/, Polna i os. Polna, Kościuszki, Warszawska /kanalizacja sanitarna ok. 1000 m/.

Jak widać Różan realizuje i planuje wiele inwestycji, ale szansa większego rozwoju tego miasteczka jest niewielka. Wiąże się to przede wszystkim z

brakiem rozwoju przemysłu oraz budownictwa mieszkaniowego. Młodzież, nie widząc życiowych perspektyw w rodzinnym mieście, szuka pracy i mieszkań w większych miastach, przeważnie w Warszawie.

Bibliografia

Źródła

1. Dane statystyczne WUS w Ostrołęce dot. liczby ludności i powierzchni miasta i gminy Różan oraz podmiotów gospodarczych w 1996 roku.
2. Dane statystyczne RUP i WUP w Ostrołęce o stanie bezrobocia miasta i gminy Różan w latach 1991 - 1996.
3. Dane statystyczne Urzędu Gminy i Miasta Różan o stanie bezrobocia oraz o stanie zatrudnienia w zakładach pracy i instytucjach na terenie gminy Różana w latach 1993 - 1995.
4. Dane uzyskane osobiście w zakładach pracy i instytucjach Różana o stanie zatrudnienia w okresie od 31 stycznia 1995 do 30 kwietnia 1996 roku.
5. Podstawowe dane statystyczne wg. miast i gmin za 1994 rok, Ostrołęka 1995.

Artykuły z prasy

1. Gazeta Wyborcza, Malownicza Gmina, Nr 275/1993, s. 6.
2. Świerszcz Różański, Bezrobocie, Mieszkania i CSOP na X sesji, 7/95, s.2; Budżet stary i nowy, 4/95, s. 1-3; Czy postąpiłem słusznie?, 2/94, s.1-4; Musimy się nauczyć być współgospodarzami, 6/94, s.1-5; Plany inwestycyjne gminy, 11/95, s. 1-2; Program przeciwdziałania bezrobociu w gminie, 4/94, s. 1-4; Różan inwestuje, 10/95, s. 1-2; Szansa w Lesie, 3/95, s. 5; Z obrad rady miejskiej, 8/9/95, s. 1-2.
3. Trybuna Ludu, Jaka gmina? Różan, Nr 244/1985.
4. Trybuna Mazowiecka, Czy „Era” będzie rozbudowana?, Nr 154/1972, s.4; Kłopoty „Mistrza Gospodarności”, Nr 146/1972, s.4; Różańscy eksporterzy, Nr 129/1972, s.4; Różan postawił na gospodarność, Nr 135/1975, s.3; Turystyczna szansa Różana, Nr 101/1970, s.4; Wielkie sprawy małego Różana, Nr 188/1969, s.4.
5. Tygodnik Ostrołęcki, Różan, Nr 32/1985, s.5; Róże na wykopach, Nr 38/1987, s. 12-13; Wieści z gmin. Różan, Nr 8/1994, s.5; Wieści z gmin. Różan, Nr 21/1991.

Opracowania

1. Bartniczak Mieczysław, Różan i okolice, Warszawa 1978.
2. Kazimierski Franciszek, Różan i ziemia różańska, 1982.
3. Maków Mazowiecki i ziemia makowska, Prace Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych im. Stanisława Herbsta, Nr 41, Warszawa 1984.